محمد توفیق ووردی

بەشی‌یە کەم

(بەشی سورانی)

فولکلوري كوردي

محمد توفيق ووردي

بەشی یەکەم

فولکلوري کوردي

بەسی شیوە : سورانی ـ بادینانیو فەیلی

بەشـی ســورانی

« مەبەسمان بوژاندنەوەی سامانی نەتەوایەتیـە »

چاپی یەکەم سالی ـ ١٩٦١

چاپخانەی ـ دار التضامن ـ بەغـــدا ـ

سەرەتا

فولکلوری کوردی یەنی چی ؟

ووشەی فولکلور ووشە یەکی بیگانەیە بەلام زورترین میللەتانی روژ ئاوا بەکاری ئەهینن • بەعەرەبی پیی دەلین « الأدب الشعبي » وە بە کوردی ناویکی تایبەتی نیە بەلام خوی بریتیە لە ئەو گورانیو چیروكو ئەفسانەو هەلبەستو قسانە کە لە کاتی کونەوە بەسەر زاری بویژو پیرە کانەوەیە ، هەزاران سالە دەماودەم باوكو باپیرانمان بو نەتەوەکانی خویان گیراوەتەوەو ئەوانیش لەبەریان کردوە ••

هەندی لەم چیروکانە بەهەلبەستنو بەشی تر پەخشانن (نثر) هەندی لە سەر زمانی دەعباو گیان لەبەرەو هەندیکی تر لە سەر ئادەمیزاد داندراوە ، لاووكو حەیرانیش بەشیکن لە فولکلوری کوردی ، قسەی پیشنان ، مەتەل ئەوانەش هەروەها لە فولکلوری کوردی ئەژمیردرین ••••

میللەتی کورد یەك جار دەولەمەندە لە فولکلوری کوردی دا بەلام داخەکەم هیشتا لەناوچەکانی کوردستان ئەو شتە بە نرخانە کو نەکراونەوە ، لە کاتی خوی دا ماوەی حەفت سال خەریکی کو کردنەوەی ئەو شتانە بووم تا نزیکەی هەزار لاپەررەم لەم گەنجینەیە کو کردەوە بەلام کاتی کەمالیان پشکنیم لە قەلادزە پولیس هەمووی بردو ئیتردەستم نەکەوتەوەو فەوتا•

کاتی کە لە ئیران بووم لە کاتی حکومەتی میللی

کوردستان دیسان گەلێ شتم کو کردەوە بەلام دیسان لەبەر شەڕرو شور ئەوانیش فەوتان • پاش ئەوە کە هاتمەوە عیراق لە سالەکانی پەنجاو دوەوە دیسان دەستم پێ کردو هەندی شتم کو کردنەوە دیسان فەوتا کە سالی ١٩٥٤ گرتمیان !!!

بەلام من کولم نەدا هەندی لەم شتانەم شاردەوە کە مابوون وە لەپاشا سال بەسال لەم لاو ئەو لاشتم کو کردەوە ••

پاش شورشی چواردەی تەموز فولکلوریکی کوردیم بو هات لە یەکیەتی سوفیات بەراستی زور سوودم لێ وەرگرتو برا کوردەکانی سوفیەت شایانی سوپاسن چونکە نرخی ئەو شتە بەنرخەیان زانیوەو زور شتی نایابیان کو کردوتەوە •••

ماموستای بەرز (حاجي جندی) یەك جار ماندوو بوە بو کو کردنەوەی ئەو فولکلورە ، من زور شتم لێ وەر گرت •• جا ئەتوانم بلیم کونەکردنەوەی ئەو شتە بەنرخانە یەکەمین کەم تەرخەمیو کورتی نووسەرەکانمانە کە زوریان خویان بە شتی بی مایەوەو پوچەوە خەریك کردوەو ئەو گەنجینە بە نرخەیان خستوتە پشت گوی •••

لێرە دا من بەسی شیوەی کوردی فولکلورەکەم نووسیوە بەگشتی هەمووی بەشیوەی سورانیە بەلام زور شتی تریشی تیایە بە شیوەی کوردی بادینانی بو ئەوە برا کوردەکانی بادینانیش سوودی لێ وەربگرن •••

دیسان برا فەیلیەکانیشم لەبیر نەچوو بەپێی توانام

هەندی هەلبەستم دەست کەوتبوو لە فولکلورەکە دا بە شیوەی فەیلی نووسیمەوەو لەژیرەوەش بەشیوەی سورانی وەرم گیررا جا هەموو کوردەکان ئەتوانن لەم فولکلورەی مــن سوود وەر بگرن ، بەلام ئەم فولکلورە بەشی یەکەمە نیــازم وایە بیکەم بە دە بەشەوە هەر جارە بەشیکی لەچاپ بدەم •••

تکاشم وایە کە هەموو نووسەرو بویژو برا کوردەکــان لە هەر لایەك بن چیروكو ئەفسانەو شتم بو کو بکەنەوە کــە لە بەشی دوەم دا چاپی بکەم وناوی خویو ئەدرەسیو وینــە یەکیشم بو بنیریت بو ئەوە کە یاریدە دانەکەیم لەبیر نەچیت•• ئیتر هیوا دارم بە کوکردنەوەی ئەو گەنجینە بەنرخـــــە بیویستیکی زور قورسم لەسەر شانی میللەتەکەم سووك کرد بی

بەغـدا : محمد توفیق ووردي

حاجي قادر ئەلی :

ئەگـەر کوردیك قسەی بابی نـەزانی
محەقەق، دایکی حیزەو بـــابی زانی

وەرە با بوت بکەم باسی نیهـــــانی
تەفەنن خوشـــە گەر چـــاکی بزانی

صلاح الدینو نور الدینی کـــوردی
عەزیزانی جزیـــــرو موشو وانی

موهەلهەل ئەردەشیرو دیسمەمی شـــیر
قوبـــادو بازو مـــیری ئەردەلانی

ئەمـــانە پاکیان کورد بوون نهایـەت
لەبەر بی دەفتەری وون بوونو فـانی

کتیبو دەفتەرو تأریـــخو کاغــــەز
بە کوردی گـــەرنووسرایە زبانـــی

مەلاوو زاناوو میرو پادشـــــــامان
هەتا مەحشـــەر دەما ناوو نیشـــانی

بەلی وەکوو حاجی دەلی بە کوردی نەمان نووســـیوە بویە وا بی ناو ماوینەتەوە • هەمیشە زبانی بیگانەمان کردوتە ســـــەر مەشق

فهرســـــتی

بەشــــی یەکـــەم

بەشـــــی ســــورانی

بەیتی شەریف
کـــانەبی
هەرراوە رراوە
ســـــوارو
لەشـــکری
ئـــازیز
وەران
ئەسمەر خانی دەلالی
یا الله بیتە خــوار
لاوژە
ئایشـــە گول
بەیتی باپیراغای مەنگورر

بەیتی شـــەریف

دەلین شەریف سەردار عەشیرەتی (هەمەوەندان) بوە ، لەگەل عارەبان کەوتوتە شەرر ، لەکاتی خوی دا تازە تفەنگی بی دوو کەل داهینرا بوو ، هەندیکیش دەلین شەریف لـــە حکومەتی (تورك) یاغی بوە هیزیکی چەکداریان ناردوتـــە سەری لە کاتی بەیەکا هاتن شەریف کوژراوە پاش ئەوە لـــە هیرش بەرانی گەلیکی کوشتوە •

دایکی شەریف بویژ ئەبیت جا کەمەیتی شـــــەریف ئەهیننەوە بو لای ئەو هەلبەستەی پی هەل ئەلیت بەلام داخەکەم تەواو نیە :

قـــەلغانی زەردە ماین چـــــون دینـــی
هـــەوری لـــە ســـەری بادەی شەکینی
شـــەریفی مــــەکوژن لاوی گـــەرمینی

★ ★ ★

قـــەلغانی زەردە ، ماینـــــی شــــییە
دەنگی تەپلیـــان دی لـــە مـــیرە دییە
شەریفی مەکوژن دوســـتی چـاو لییـــە

★ ★ ★

دەورەی سلیمانیم بە قونگرەو پــــــــــردە

---

(١) ئەم بەیتەم لە کاك حمد امینی خەلـکی کوردستانی ئیران ـ مەنگور وەگرتوە

جارڕ چی جارڕیان دا لە شکرمان گــــردە
دەلــێن سلیمانی حاکمـــــەکەی کـــوردە

★ ★ ★

چەنـدم پی دەگوتی مەچــو قـــــەلاتی
شینکە کەم حوکمـــە شەش خان دەت گاتی

★ ★ ★

یاخوا ســـــەربازان پەنجەیان بشــــــکی
گولیکیان دابوو لــە گویی مـــــــــەمکی
لەجیی ئەو گوللەی زوخاو دەتــــــــــکی

★ ★ ★

قەلغانی زەردە مـــــاینی بالـــــــــەبان
دەنگی تەپلیان دی لەگردی ســـــــەیوان

★ ★ ★

هاوار وەگەڕری تـــالان وەگـــــــەڕری
پاشـــی شەریفی کەس نەکا شـــــــەڕری

★ ★ ★

هاوارو ڕرو ڕرو تالان بـــــە مـــــــالم
لەپاش شەریفی بـــە کـــــوی زوخـــالم
خەبەریك بدەنە فاتمـــەی تیـــــلاکو

---

(١) فاتمەی تیلاکو یاری شەریف یان دەست گیرانی ئەبیت ٠

مـەمكیكی نـــارنج مەمكیكی لیمـــو
پاشـــی شەریفی كی بیـــان كا بـــو
دەورەی سلیمانیم ئـــەو رو گـــیراوە
جاررچی جارریـــان دا شـــەریف نەماوە

بەیتی كیسەل(١)

علی بەردەشانی

خالق هـــەر ئـــەتوی بو خـــو
كولەســـــەم كرد بـــە پەمو
هـــات ئاوی لی نیـــم بـــو خو
كیســـەل لی‌ی گرتبووم جـــو
گوتـــم كیســـەل هەســـتە بررو
ئیرە نیە جیگەیی تـــــو
كیســـەل لەجوگـــا هـــاتە دەر
دەی هاویشتمی پلەنـــــدەر
ررام كردی دەستەو خەنجـــەر
خەنجـــەریكم دا لـــە ســـەر
نەی دەبرری وەك ئاروی تەرر

---

(١) بەیتی كیسەل چوار سەد بەیتە داخەكەم هەمـووم لابوو فەوتا .

خەنجەرم نابری بەنی
دەکیسەلیم وەژەنی
کیسەل پیم پیدەکەنی
هات کیسەلی گەناوی
لەدوور ررا تفەنگان داوی
هەوەسی دەچتە ماستاوی
هات کیسەلی بوکریسکان
تفەنگ لەشان دەبریسکان
بردی تالانی گیسکان

کانەبی (١)

کا نەبی خەلکی لاجانی بوە مالی لەگوندی (خروج) ی بوە کە گوندیکە لەناو مامەشان ، لەگەل نعمان ناویک بەشەرر هاتوە کە خەلکی گوندی (بناوی) ئەبی کە دەکەویتە نزیک شاری (مەراغە) هەردووکیان لەو شەررە دا یەکتریان کوشتوە جا یەکی لەشاعرەکان ئەو هەلبەستەی بو داناون وابزانم ئەوەش تەواو نیە :

....

کانەبیم دەلی بە کوررانی
میر نەبیم دەلی بە کوررانی
زین بکەن شینکی قەزوانی

---

(١) ئەم بەیتەشم لە حمد امین کویستانی وەر گرتوە •

دەچمە شەرری نەعمانی

★ ★ ★

کانەبیم دەلی بە دایکی
چەکان بینە بەر کوشکی
لەشکر زورە بوم ناشکی

★ ★ ★

کانەبیم دەلی دایە
چەکان بینە بیلایە
لەشکر زورە بنەی نایە

★ ★ ★

لەمەتریزان هاتنە دەر
تیپ تیپ ئاغاو باب نوکەر
نەعمان کەلت گەیە سەر

★ ★ ★

دو سوار هاتن بەلنگ دان
جوگولیکیان بوو نیوان
سەرو رمیان لیك دەدان
ئیك کانەبی یەك نەعمان

★ ★ ★

شەررە لەپر دە بازان
دوو شیر لیك دەگرن گازان

★ ★ ★

شەررە لە گرد بوراقی
سواری مایِنی گوی لەقی
عارەبت لەبەر دەتەقی
★ ★ ★
شەررە لەو دیوەو دیوان
مەکوژن بابی هەتیوان
★ ★ ★
یاخوا شەش خان نەمینی
هەر لە دوور دەترازینی
چون مەرد چاکان دەخەجلینی
★ ★ ★
شەرری نەلینی لەدەشتی
زینان هەل گرن بەپشتی
لەشکری حاکمن گەییشتی
★ ★ ★
شەررە خانە شەررە
قەلغانی سەر بە پەررە
لەسەر تومە ئەو شەررە
★ ★ ★
شەررە لەبینەی گیوژوکی
گوللەم هاتنی وەك نوکی
کوشتیان لاوی فاتموکی
★ ★ ★

شەررە شەرری بەرانو شـــــەکان
خان هەستانە ســـــەر چوکـــــان
خەنجەر نـــابررن پەســـــتەکان

★ ★ ★

کانەبیم کـــــــورری کـــاوەیسی
سمیل پەرری تاووســـــــــــی
ئەو لـەنـــەعمـــــــان دەپرســـــی
نـــەعمـــان لـــــەوی دەترســـی

★ ★ ★

هـــــەلات لەمن کـــــانــــەبی
شوررە ســــــواری عـــــارەبی

پیره ژن(١)

علي بەردە شانی

پیرە ژن کوســـت کـــــەوی
فاتمولەت ررەدوو کـــــەوی

هـــەشـــو مشـــکی قوتـــەری
بەسەر پیرەژنـــان گـــــەرری

پیرە ژنیك لەو لای رراهـــــات
شـــینە وەکـــوو دووکـــــەلی

ررەشـــــە وەکوو مەنجـــــەلی
یـــارم لیهـــەل دەگـــیرری

بـــو ئیـــکی دی پی دەلی

پـــیرە ژنی ســـەر تراشـــاو
لەبـــو فتـــەو گیجـــــەلی

دەســــکانم لەدوا دەکـــــا
قەت لە کولم ناگـــــــەرری !

---

(١) علی بەردەشانی زور قینی لە پیرە ژنان ئەبوەوە چونکە زور جار تەررنیان پیی کردوە •

هەرراوە رراوە رراوە(١)

هەرراوە ، رراوە ، رراوە
هی برا چە ررەشە رراوە
لە کەرکی (حوسینی غازی) رراومان دەکرد بلاوە
ئەو شینکەی ناو قەد باریک
لە نوارران پالی داوە
دەستم کردە تفـــــەنگی
بو خوم بوی چووم بەلاوە
کە لەکەی خوی وەر گیررا
شەوقی روژیی لیـــــداوە

★ ★ ★

لەبەر تفەنگی دانیشتم فرمیسکم هاتنە خواری
وەک جوگەلەو رووباری •••
هەرراوە ، رراوە هی برا چە ررەشە رراوە

★ ★ ★

هەرراوە ، رراوە ، رراوە ، رراو لە چوم و چەم بەستان
ئەسپان زین و لغاو کەن ، تاژیان بگرن بەررستان

---

(١) ئەو هەلبەستەم لە کورریک وەرگرت کە خەلـکی گوندی لە گوندە کانی قەزای (مەخموور)بوو لە بەندیخانەی هەولیر پیکەوە بووین بەلام داخەکەم ناوەکەم لەبیر نەماوە ••

هەرراوە ، رراوە ، رراوە ، رراو لەچومی زماری
ئەسپان زین‌و لغاو کەن ، تاژیان بەردەنە کاری
هی برینانم تیمار کەن ، بەدەستی کەونە یاری

★ ★ ★

بە خوم بەتاقە سواری ، دام برری لە هەزاری(١)
لەبەر تەقەی تفەنگان هەل‌کشا بو کناری
لەبەر ررینگەی ئاوزینگان ، دەردەچوو لە محاری
لە (نارچەی)لی دانیشتم ، لەسەر گومی (مشاری)
بە تیرت برینداری ، مەم کوژە بەیەك جاری

★ ★ ★

هەرراوە ، رراوە ، رراوە
رراو لەبنەی (پردی) یــــە
ئەسپان زین‌و لغــاو کــــەن
تاژی ناوی (تورمی) یــــە
هی برینانم تیمار کـــــەن
بەدەستی بووك (عەیشی)یە

★ ★ ★

هـــــەرراوە ، رراوە ، رراوە
رراو لە کەندی (باقرتی)«١»
ئەسپان زین لغاو کـــــەن

---

(١) ئەو گورانیە بەوینە یەکی تایبەتی بو کاتی رراو کردن دانراوەو نەغمەیکی تایبەتیشی هەیە ...

تاژیان بەردەن لـــە ررستــی
هــــــەرراوە ، رراوە ، رراوە
هی برا چـــە ررەشــە رراوە

روژەك لەروژان

روژەك لە روژان ســەر لەسبیانی
یارم راوەستا لەزار هەیـــــوانی
بەسینگی سپی بەدوو چاوی ررەش
دەكا كوتانی ، دەكـــا گریــــانی
بــوچی دەگرییی ؟ بابان ویـــرانی
هی كیــــژە جـــــونی ....
چە كراسم نینە پی بكەم دیلانی !
علی بەردەشانی

(١) باقرت : گوندیكە ئەكەویتە دەشتی هەولیر ـ دزەییان

سوارو(١)

شەرریکی سەخت لـــەبەینی رومی (تورك)و کورد رووی داوە • کە ئەو لاوە (سوارو) ئەچیتە شەرر کچیك ئەبیت حەز لەسوارو ئەکات • جا کچە خەونیك ئەبینی کـــە سوارو لەم خەوە دا کوژراوە ، جا لە پاشا بەیانی کە شـــەرر کەران ئەگەررینەوە پرسیار لەبراکەی ئەکاتو پیی دەلیت :
(تو سوارو ئەناسی ئایا لەگەل ئەو سوارانەیە یان نە ؟)

هەر چەند چاوە نواری ئەکات سەرنج ئەدات کـــــە خوشەویستەکەی ئەو (سوارو)ی تیا نیە جا ئەو هەلبەستانەی پی هەل دەلیت ، بەلام بەگەلی جوور ئەو سوارویە بویـژەکان باسی ئەکەن ئیمە لیرە دا دوو جوورمان لەبەندی ســــــوارو خستە بەر چاوی خویندە وارانی خوشەویست :

★ ★ ★

سوار مەزنی بـــەمنی مـــەزنی
سەرت لە پولای چەنگت لە ئاسنی
هەر قەلاتەکی دەچی‌یی ، ئەتوی لەبنی
هەر حاکمیکی زەرەندەیە ئەتوی لە کنی
شا لە سەر تەختی تارانی لەبەر سامی تو ناسەکنی
سوار ئەمن ئەوی روژیم پی جوان بووی
دەستت دەدا شیریکی فەنەر ،

★ ★ ★

---

(١) ئەم بەیتەش حمد امین لەبەری بوو نووسیمەوە •

دات دەهینان کەپوو لوتی (دەعەلی بەگی داسنی)(۱)
ئاغام بانگ دیلی گەلی دە نوکەران
نوکەر دەلین بەلی ئاغا چیە ؟
دەلی سوار بن لە بوران ، لە بدەوان
دەپەنا سەری خو رراکەن پەرریکی دە بە گول گولیە ،
مەیتی ئەوی حدود (سوار)ی هەل بەستن ،
لەحەلی دە ررمبان ، بی بەستن بە زولفی دە ئەسمەران
بی پیچن بە زولفی دە شا کەزیان
بی هاوینە سەر شانی دە کوررە (رەوندی)یان

★ ★ ★

نایە قەزای حدود (سواری)م کەوی لەماینی (نصرالدین‌شا)ی
بەلا گیرری سواری چووکەلە بی مالی کاولە دنیایی
دەك گلی دە گوران خوایان لی هەل نەگری
دەنگی حدود سواریم دە پیش تیپی دە وەزیر ئەعزەمی دا نایی

★ ★ ★

لەشکریك هەلستاوە لە شکری (شام) و (شیرازان)
پیشی دەشتە سەر عەسکەران دوایی رادەوەستا ،

---

(۱) دەلین علی بەگی داسنی پاشای کویرەی رەوانـــــدز کوشتویەتی دوور نیە کە سوارو سەر کردە یـــــەکی لەشکری شا کویرە بوو بی هەندیکیش دەلین شـــــا کویرە علی بەگی بەپردی رەواندز هەل واسی •

لە سەر چومی (کافور)و ئارازان(١)..
دەپەرریەوە بە حوکمی کەلەکو گەمیان
کیژ دەلی دەستی منوو بەدامین بی زینان بەر نەکن ،
سەرا جان شیران بەرنە کن شیر گەران ...
تفەنگان بەرنە سەر چەخماخسازان

★ ★ ★

سوار ئەتو سواری ، سوار سواری دیاری
شیرت بو دی لە غەزنی شای ...
مەتالت بو دی لە کن خوند کاری
سوار ئەتو روی خوت وەر بگیری لە هەزارو پینج سەدسواری
لیت حەرام دەکەم خەلوەی دەمانگە شەوان ،
نیوانی سینگو مەمکان قەتت نادەمی ،
جوتیك شەمامە رەنگینەی سەر بەخووساری

★ ★ ★

سوار ئەمن چەندم پی دەگوتی مەررو بەتەنی
جە لەبی عارەب سوارانت دەگـــەنی
برینانت دینەوە لە بـــەدەنی
کیژ دەلی دەستی منوو بەدامین بی
لەبوم بلین بەوان حەکیمان
شـــتاقە دەســـتانی نـــەکەنی
ئەبخوم مەلحەمیکی لەبو دەگرمەوە :

---

(١) مەبەسی لە زیی ئاراسە

لەحیلی ، لەدار چینی ، لە قەنەفلی ، لە ووردە گولی ،
لە توزی شەدی ، لەژەنگی گواری ،
لە ئارەقی دە بەر گەردەنی !!•••
دەی هاویمە سەر برینی دەوی برینداری
نەبادا لەمنی سەر شینی بێنیتەوە تەشەنی !

ئەگەر بەد کار لی بگەرری !

ئـــەگەر بـــــەد کار لی بگــەرری
گورگ دەگەل پـــیرە مـــــەرری
گەر بیگاتـــی لــــــە لــــەوەرری
چی پی نـــالی لیی دەگـــــــــــەرری
چی پی نـــالی ســــاقن ســـاقن
گورگو مەررو کەرو بــــــــــزن
وەک عەشـــیرەتان یەک دەبن
یــــاخوە بەد کــــــار هــەر بمری
کـــەری لە کیـــوان بخـــــــوری
مانـگای پـــــیر بیو کەل نـــــەگری
رەزی نـــەگری بارەک تــــــری
« علی بەردە شانی »

جووتی کەوشی ڕەش هاتن !

جووتی کەوشی ڕەش هاتـــــن
لە ســــــــــلیمانی دراوە
ژیریان چەرمی گـــامیشـــــە
ناو فـــەرشی چــــەرمی خــــاوە
قوربــــانی وەســتاکەی بــــم
شــفرەی پی دا هینـــــــــاوە
شاگرد بـــە قوربـــانت بــــم
ووردە تـــــــــــەریبت داوە
هی گولەی پیســــەی خەسیسە
چیت لــە یـــــاری مـــن داوە
پـــەستەك وەکو شـــــــەداوی
لە شـــانو ملت ئـــــــــالاوە
زرانکت دەلیی فســــــــــتانە
لە قـــاچو قـــولت ئـــــالاوە

ئەگەر یاریـــــم نـــاســــن
باریــکەو بەلــــەك چـــــاوە
قەدی نەمامی عـــەر عـــــەر
لاو لاوی تی ئـــــــــــالاوە

« علی بەردە شانی »

لەشكری

پاش ئەوە کە نامیلکەی خانزادو لەشكريم چاپ کـــرد گەلی شتم دەست کەوت کە مخابن دوا کەوت‌و نەم توانی لە نامیلکە کە دا چاپی بکەم ئەو بەیتانەی خوارەوە کاك حمد امین یەکی لەپەنا بەرانی سیاسی لەکوردی ئیران لەبەری بوو کـــە چووم بو سلیمانی نووسیمەوە :

سەری من دیشی ، دلی من لەژانە
روژی لە من مەعلوم دەکرد ، زاهیري دەکرد بەیانە
شەوق‌و شەبەقی خوی دەدان
لە پەنجەرەی سولەیمان بەگی قولی بەگیانە
ئەمن دەچوومە دیوانی ئاغایی چەلەنگ
لی‌ی راخرا بوون مافوورەی بەگ رەزی خوراسانە
لەسەرە وان مافوران داندرا بوون
کورسی سەندەلی پیچك زیوو زیرر نیشانە
لەسەر وان سەندەلیان دانیشتبوون
بەگ زادەو کوررە بەبانە
قەلنەی دەمار پیچیان پی بوون
پەلووی دارە عودی یان لەسەر دادەنانە
مودنەی کارەبای زەردیان
لەسەر سمیلان دەگەررانە
ئەمن دەچوومە جوبە خانەی ئاغایی چەلەنگ
لیم دەر دەکیشان پینج سەد رمبی کوب رەشی دار حەیزەرانە

ئەمن دەچوومە جوبەخانەی ئاغایی چەلەنگ
لیم دەر دەکیشان پینج سەد مەتالی گوی فیلی کەرکەدەن بـــن
بەجولانە

ئەمن دەچوومە ئیختەر خانەی ئاغایی چەلەنگ
لیم دەر دەکیشان پینج سەد بوروو بدەوو کـــویتی قاپ رەشی
کللك لەسەر چوانە
ئەمن دەچوومە سەراج خانەی ئاغایی چەلەنگ
لیم دەر دەکیشان پینج سەد زینی مورسایی لەسەر تاقەو رەفحانە
ئەمن دەچوومە دیوانی ئاغایی چەلەنگ
لەدەستە راستیی راوەستابوو پینج سەدی کاتب بە دەست ،
لەچەپەی پینج سەد دەی دا فەرمانە
ئاغایی من نوکەری خەلات دەکردن
سەرپاك بەرات دەدرانە ....
سەفی سواران تەواو دەبوو لەپینج سەد سواری
پییان دەرکیفان دەنا ، وە سەر خانەی زینی دەگەررانە
ئاغای من راوەکی داویشتە گردی کەکونی
زەویی چل پشکی ، کانی‌یی خەروەتاوی ،
دەربەندی گولی دەبەبانە ...
لەدەستەوان قوش چیان بلیند دەبوو
بازو شەهین‌و سەقەرو قرلغو تەررلانە

مراویلەی دەپەرر کەسك غەمزەیان رری دەنیشت
روویان دەکردە گومی لیل‌و پەرری ،

ئاوا دەبوون لە گولی دەبەبانە ...
ئاغایی من راوی بەتال دەکرد
دەگەرراوە دەر کیوی مەزنە مالی
لەشکری دەس کردە سەر رەو دەی کوت (خەزال)
ئاغایی چەلەنگ لەتو میوانە ...
خەزال بەنیکیکی توقو تەلەسم وە لەشکری دەدان
دەی کوت : لەبو ئاغایی خوتیان بەرە بەنیشانە
حەیفیكو سی سەد حەیفم دەکوژی
لەدنیایی لەبو ئاغایی چەلەنگ
بەپیالە کەژەهری ماریان دەکرد بی گیانە

★ ★ ★

سەری من دیشی دلی من بەدەردە
ئاغایی من سوار دەبوو لەکویتیکی کەللە رەقی دامین زەردە
جوتە تاژیلیکی دەرستی دا قوتەو گەردی
راوی خوی دادەبەشی لەزەویەکا بە کەلەكو بەردە
شینکی ماتو مەلولی هەل دەستاند
جوتە تاژیلە لەرستی بەر دا
هیندەیان نەدەهیناو نەدە برد
شینکیان دەگەردالەکە توزی وەردا
ئاغایی من سەری شینکیی هەل دەبرری
بەکیردەکە فەنەری بەر دەسك زەردە
پیشووی شینکیی دەگرتو پیشووی شین کیی بەردا

پاشووی شینکیی وەبەر بەن ساموتی دەدا
ئەمن حەیفیكو سی سەد حەیفم دەکوژی
لەوی کاولە دنیایی لەبو ئاغایی چەلەنگ
بە پیالەکە ژەهری ماریان دەست پی لەدنیایی بەردا

★ ★ ★

دیسان ئەو بەیتانەی خوارەوەش لەلایەن کاك تومـــــا خوشناوە وە لە بەغدا بوی ناردووم ، کاك توما پیش ٣٠ سال لەقوتابخانەی شەلاوە قوتابی بوە ، خوا لی خوش بوو (ماموستا قەشە جبرا ئیل) کە ماموستایان بوە ئەو چەند بەندەی فیر کرد بوون ئەوەی کە لەبیری مابوو بوی نووسیم زور سوپاسی ئەکەم وا منیش چونی بو نوسیوم وام چاپ کرد :

★ ★ ★

لەوی دەورم دە نورری
لەوی زەمانم دە نورری
لەدەوری قوباد خانم دەنورری
لەدەوری شاهی ئەنەوشیروانم دە نورری
هەتا ئـەوی زەمانی
هەتا دەوری قوباد خانی
هەتا دەوری شاهی ئەنەوشیروانی
هەتا دەوری جمجمە سولتانی
یەکیکم نەدیت وەکوو سولەیمان بەگی میری هەریری
لەدیوانی حیزە رومیان هەل بستی بە گرانی !!

ئەو رروکە سەری من دەیێشی
دلی لەشکری ئاریانی قەت هیدی نابی
لەبەر گریانو لەبەر ئەوان هوردە گلەییان
ئەگەر روژم لی هەل هاتبا لە هەموو قەدەمو حەوشاران
دەداتن لەسەری هەریرو هەریر بەگیان

دەداتن لەوان نیك بەهوزارانو دەسروك هەوریان
دەداتن لەوان کەپو بەخەزیمو دەست بە بازنان
ئارەقیکی تنوکە بەتنوکە دەچورری لە گەهو شا کەزیان
سولیان تەنگن بەشەکرو پارەن دەگوشن پەنجانو پانیان

★ ★ ★

شاییەك دەگەری لەسەری مەیدانی
تیی دایە ئایشە خانی سولەیمان بەگ
لەگەل میرەمە دیانی •••
لەشکری ئاریانم دەلیتن :

ئەمن لەپاشی ئاغەی خو چەتفەنگان هەل ناگرم
چە خەنجەران دەبەر پشتی خو ناکەم
هەل دەگرم کەشکولیکی دەرویشان دەکەومە دونیایی
ئاغای من چویتەوە دیوانی ئەوان حیزە رومیان
نایتەوە هەتا ئەبەدو ئەبەد ئەبەدیان !!

★ ★ ★

ئەم بەندەی خوارەوەشم لە ناحیەی (خوشناو) هیران کە

سەر بەقەزای شەقلاوەیە دەست کەوت مجید بەگ لەبەری بوو نووسیمەوە :

سەری من دیشی ، دلی من دەکا وەردی دەکا وەردینی
کولـکەکم هاتیە لەگەرووی ، بریوانی دایمە بنی پشپینی
سینگی (حەیشـی) حسین بەگان لەبو من بمینی ... •
بەو دەزگای حەزرەتی (داود) پیغەمبەری
ئەوەتە لەقوجە (موصلی) رەنگین ...
هەموو سبەنیان دەگەل سەحەری بەیانی
ئەونده وەستاو وەستا کاران ،
بەچەکوچان دادەررسینی
روومەتی ئەو نازدارەی لەبو من بمینی
بە خونچەی سور گولان
دەپشکوی لە باخی (میر سولەیمان بەگی) ،
دە (میر قولی بەگ) یان بلبل وحەیرانی دینی
بەژنی ئەو نازدارەی لە بو من بمینی
بەو شەنگەبیەکەی کە هەموو ئیوارەو سبەینان
شەغەری خوی شورر دەکاتەوە
سەر میراتە قولەتینی ...

رەبی (لەشکری) کورە بی کو دلت هاتەوە
لەگەل ئاغای خوت کردەوە خاینی ،
وە بەجیت هیشت لەو دیوانەی حیزی (رومی) یان
یە فنجانەکی ژەهری دەیان بردەوە مردنی

هەناسەم

هەناسەم زولفەکەی لادا
چەمەیلیکی نەکردچاوی
نەسیم رابردوشەو ئەنگوتو
دوونیرگز هەر لەخەودایە

خانزادو لەشکری

ئەگەر ئەتەوی چیروکی لەشکری باش تیبگەی نامیلکەی خانزادو لەشکری بخوینەوە لە زنجیرەی « میژووی کوردو کوردستان بە چیروك » ژمارەی یەکەم لە نووسینی نووسەر

ئازیز (١)

ئازیز لە منی ، لە مالە بابەکەی منی
ئەمن کەپرەکی لەبوماشوقە کەی خودەکەم
ئەوکەپرەی کولەگەی داری سەندەری
کاریتەی ررەشە ررەیحان بی ،
هەلاشی لە پەلـکی سورە گولی !
سەبروکەو نەرموکە دەستی من دامەنی شەوبای ،
شەوی بی ، بداتن لە سوانی کەپری
نەکوو گەردەنی زەردو دو دەستی بەبازن
زولفی بە خەنە ، دوو چاوی بەلەك لە بن دا بغەجری

★ ★ ★

ئەمن لانکەکی لەبو ماشوقەکەی خو دورست دەکەم
هەر لەداری درری •••
وەستاو وەستا کار بین لە (حەلەبی) ، لەشاری قوجە (موصلی)
نەکوو ئەو لانکەی ماشوقەکەی من گەلەك گەورە نەبرری
ئەو ماشوقەی من شەوی هەل بستی ،
لە سەر ئەو لانکەی ، مەمکی گەلەك کورتە
نەکوو نەگاتە دەوری کورری !

---

(١) ئەو سترانەم لە مام حمد امینە کویرەی خەلـکی گوندی (دیگەلە) کە لە سەر ریگای کویەو هەولیرە وەرم گرتوە لە سالی ١٩٥٥ کاتی کە لە بەندیخانەی (کویــــــە) حەپس بووم •••

ئەمن لانکەکی دیکە دورست دەکەم
لەبو ماشوقەکەم هەرلەداری توە
وەستاو وەستا کاربین لە حەلەبی ، لەشاری قوجە موصلی
هەتا وی ررا بگا زوە ...

★ ★ ★

ئازیز ئەو کریکانەی(١) کە لە بووهاری پەیدا دەبی
گروکی (گاگرو) یی دەچوە کن کروك (نیسان) ی
دەچوە کن گروك (میلاق) ی ، عامی گولان خرر دەبوونەوە
دەچوونە کن (خاوی) ، (گیابەند) ی ، (هیلی) ، (جەوزی)
(قەنەفلی) .
دەچوونە سەلاو کاری کریکەکەی (بیزای) ی ...
دەیان گوت :بزانە کیهەمان تەنك ترین لە رووەمەتی لەیلایی !
دەیگو : خانەو ویران بی ، ئەنگو چەندن هەندەی دیکەش بن
نایین بە خالەکەی کە ررسکایە لەرووەمەتی لەیلایی !

★ ★ ★

ئازیز ! ئەمن چەند گەررام بەشیتی ، بە سەودایی ، بە
قەلەندەری دەچوومە شاری (کویی) ، دەچوومە حەماموکی(٢)
داوەتەك(١) دەگەررا
چاویک بەچاوی ماشوقەکەی من دەچوو

---

(١) کریك ، کروك : گولە (٢) حەماموك
سەرچاوەیەکە ئەکەویتە روژ ئاوای شاری کویی
(١) داوەت : یەنی شایی

دەی گو : خانەت ویران بی
ئەتو نازانی ئەوە میرەمە جوە(١)

وەران (٢)

ئەی داد وەرە وەرە ،
سەری من دیشی ، دلی من چەندی بەووسی ووسی
چاوت لەبو من بمینی بە چاوی باررە کەوی
کە بەری خو دەدەنە دەشتی سەنگانی
دەنوررن لەبو کاولە (سندوسی)(٣)
گەردەنی بەژنی باریك لەبو من بمینی
بەو ماینی (عەدال) سەری رردەکیشن
(لەدەرگەی) حاجي یاران (، لە قەرەچووغی موبارەك ،

(١) میرەمە جوو دایکي عەزرەی بو لە کاتی (کچی) دا پیرەکان دەلین هەموو لاوەکانی کویی شیت کرد بوو ، هەر وەها (بلبل) کە کچیکی تریش بوو ئەو دەورەی گیررا •••

(٢) ئەو مقامەشم هەمیسان لە حمدامین کویرەی دیگەلەی وەرگرتوە •

(٣) سندوس دەشتیکە لە کوردستاني ئیران لە نزیکی شاری تەغەدە •

له سولتان (عەولای عارەبی) ، له حەویجەو حەویجان،
لەبەرایی خێلو مەررو مالو وورسی ...
سینگی لەبو من بمینی بەو کاغەزی (سەمەر قەند)ی
که مەلای (ماوەران)ی سەر مەشقی لو فەقی یان لی دەنووسی
زور حەیفی من دی که یەکیکی وەکی گولەی میردان ،
پیسی بو گەنی ، کەلەبابی سەر بارە داران ،
گیسکی باروو بوان ، خوند کەرەی ،
ئەنگوتک ژمیرە ، بیتەوە له دەردا ،
له بەژنی باریکو دوو چاوی بەلەك بپرسی !!

★ ★ ★

سەری من دیشی ، دلی من چەندی بەکەوە کەوە
دەچوومە سەری پیر مەم گورانی ...
کەوی پی سورم لی دەبوون بە تاقو جووت
سوسکە گرژەکەی مال ویران ،
تیبان دەکەت تەفرەقەو رەوە ...
بەو عالەم اللەیەی نویژی نیو ررانی یە ،
بە منی غەریب تاریکە شەوە ...
لەزارم برایە خواردنو خوراك ، له چاوانم بررایە خەوە...
برینی هەموو بریندارران سارریژ بوو
ئی منی غەریبی ، هەموو سەرو بنی مانگان وەبن دەددنەوە!!
کیژ دەلی : قەت دیار نیە ئەو هیتیمە لاوە
لەوی سەفەری بیتەوە ؟

له بوی بترازینم کلیلەی سینگ‌و مەمکان ،
له بوی بینمه دەری ، جوته شامەی باخەلی
ئەو جا سی راموسانان (١) بکا له چاوی بەخەوە !

★ ★ ★

سەری من دیشی ، دلی من هەر ئەوا لیدا
چەندی ئـــەوا لیـــدا ...
کیژ دەلی : مالەک دەبەر مالی مەدا
هیتیمەکی بیژی‌و منافق‌و شەیتانی تیدا
چەند پیرە ژنی ئەو گوندەی هەبوون
هەمووی رزادەسپاردن لەبو کنه من
بەلام قەت قسەکی خوشم وەو هیتیمه لاوەی نەدەدا !!
ئەو شوکه لەسیباری نیوه شەوی
دەستەکی ساردو گەرم‌و نەرموکه
دەهات بەسەر سینگ‌و مەمکی من دا
لەزگ بوو له هاوارو گریان‌و دادو فیغان دەم
وەکی چاوی خوم بلند دەکرد ، هیتیمه وەران بوو !!
دلی من چه فتوای نەدەدا !!

---

(١) راموسان : ماچ‌و موچ

ئەسمەر خانی دەلالی(١)

ئەو جەلەبەم جەرەبە ، ئەسمەر خـــانی دەلالی چاوت
چاوی غەزالی ...

★ ★ ★

ئەو جـــەلەبەم کـــاوررە
بردمە وولاتی نـــاو کوررە
دام بەجـوت مەمـــکی خررە
ئەســـمەر خـــانی دەلالی
چاوت چاوی غەزالی

★ ★ ★

ئەو جەلەبـــەم بـــەرانـــە
بردمـــە (جزیرو بوتـــان)ە
هەمووم دا بـــە کلدانـــە
لەبو دوســـتو یـارانـــە

★ ★ ★

ئەو جەلەبـــەم گیسکوکـــە
بردمـــە وولاتی (دهوکە)
هەمووم دا بەنەینوکـــە(٢)

---

(١) ئەو هەلبەستە شم دیسان لەبرا مەخمور یەکـە وەر گرتوە .

(٢) نەینوك ، نەینك : ئاوینەیە

هینام لەبو (ئایشـــوکە)

★ ★ ★

ئەو جـــەرەبەم هـــەزارە

بردمە وولاتی (ژەنـــگارە)

هەمووم دا بـە گـــوارە

ئەســـمەر خـــانی دەلالی

چاوت چـــاوی غـــەزالی

چاوە نوار بن

بەیتی ئاورەحمان پاشای بەبە بەشی دووەمی ئـــــەم فولـــکلورەیـــە پاش چـــاب کردنی بەشـــی یەکەم دەرئەچی .

گوندی یار تیدا (١)

گوندی یار تیدا خاکی چەند شـــینە
مەعبەینی مەمکان حـــەوزو کانینـــە
حەفت بینم لیـدا هیشـــتا تی‌نیمـــە

گوندی یار تیـــدا بەچیکە چیکـە
مەمکی ئەو کچـەم زەردە فەریـــکە
ئەمن‌و ئەو کچە روحمان شـەریکە

گوندی یار تیدا بەقوررو بە ئـــاوە
وەرە سیبەری دەری هـەتـــاوە
سینگت دوشەگە بـــوم رراخراوە

مـــەمکت بالیفـــە پـــالم پی داوە
گەلەک ماندی بووم ماندیم حەساوە
ئەو کچە بووکە ئـەو کوررەش زاوە

گوندی یارتیدا خاکی چـــەند زەردە
مەمکی ئەو کچەم سیوی حەفت رەنگە
سەرت بلند کە گـــــەردەنت زەردە

گەردەنی زەردە خەناوکەی لیدی
سینگی سپی یە بەربەنەی لیـــــدی
تیـــلاکەی خـوارە گوارەی لی دی

کەپووی خەفیفە خـــەزیمەی لی دی
بەژنی باریکە کـــەمبەرەی لی دی

---

(١) ئەم هەلبەستەشم لەبرا مەخمووریەکە وەرگرتوە

بینە ماچت کەم یاری خـــەوم دی !

گوندی یار تیدا خاکی چەند ســـورە
ئەو کچـــە جــــوانە دوژمنی زورە
مەمکی هەر دەلیی کارکە گنـدورە !

هەی نار

هەی نار هەی‌نار باوانـــم یـــــار
گـــەرنی زەردت لەگولەی خەسـار
دیسان شەو هات بو حالی مــــن
لەو دلـــەی پرر خەیـــالی مــــن
عــالـــەم ســـوتا لــە نالـەی مـــن
هەی نـــــــار هەی نـــــــار
باوانـــم یـــــار یار بەخـــیر بی‌ی
بەلەنجـــەو لار
زولفت بـــەریز بـــەر دانـــەوە
بەبای عیشـــوەی دەخـــولانـــەوە
کونـــە برینـــم دەکـــولانـــەوە
هەی نار هەی نـار بـــاوانم یـــــار

یا الله بیتە خوار !

یا الله بیتە خوار ئاو لە چیـــایە
بادەکی خەنەی لەزولفان نایـــە
سەر بیری دانی لەنـــاو گیایە
بەپیش بیریان کەفت (فاتمی مەلایە)

★ ★ ★

یا الله بیتە خوار ئاو لـــەوی تیشی
بادەکی خەنـــەی نا لەزولفی شی
سەر بیری دانی لەناو قـــــەمیشی
بەپیش بیریان کەفت سەر بەگولو ریشی

★ ★ ★

یا الله بیتە خوار ئاو لەوەردییـــە
بادەی خەنەی نا لـــەزولفی شییە
بەپیش بیریان کەفت رومی (عەیشی)یە

★ ★ ★

یا الله بیتە خوار ئـاو لە ئـاقـاری
سەری بیری دانی لەبنەی کەنـدالی
بەپیش بیریان کـــەفت روینی غەزالی

★ ★ ★

یا الله بیتە خوار ئاو لە خەلـــەکان
شیر مەشکی هەل گر هەل کە بەلەکان

بەپیش بیریان کەفت روینی وەردەکـان

★ ★ ★

یا الله بیتە خوار ئـاو لەمـەزرایە
جامەکی خەنەی لەدەستی نایـــە
بەپیش بیریان کەفت (بەهیەی مەلایە)
دولم لەبوی چوو روحم نەمایە (١)

مەمی‌و ئایشی

چیرۆکیکە لەبەشـــی چوارەمی فولـکلوری کوردی دا بلاوی ئەکەینەوە • تابلیی چیرۆکیکی عاتیفی یە دوو نووسەر نووسیویانە (سیراس) و (ماموستا جلیل جاسم)

---

(١) ئەم هەلبەستەشم لەبرا مەخمووریەکە وەرگرتوە •

لاوژه (١)

ئەتو هەریی‌منی ، هەریی منی ، هەریی منی
هەموو عالەم دەزانی کە روحی لەبەر بەددنی منی
بەخەلـکی هەلالی ، بەمن سوسنی •••
بەخەلـکی سوسنی بەمن بەیبونی •••
بەخەلکی بەیبوونی بەمن ،
کارتە ررەشە ررەیحانە کانی پەلک کورکنی

★ ★ ★

سەری من دیشی ، دلی من دەنالی
چاوت لەبو من بمینی بەچاوی بارره کەوی ،
هەر دوو بروت لەبو من بمینی بەپەرری ررەشە داری
چەندم لەگوی یان خوش دی
چروکەی سووسکان ، لەگەل دەنگی کەو بارری ،

★ ★ ★

سەدای لاوژە بیژان ، لەگەل پیرە هەرامە شاخداری
ئەمن سی گراویم(٢) هەنە ، هیکیان پیرانە(٣) ئـەوی تکەیـان سورچی
ئەگەر نازانی ئەوی تکەیان بەئەسلی خوی زراری

---

(١) ئەم مقامەشم لەمامحمدامینە کویرەی خەلکی گونـــدی (دیگەلە) وەرگرتوە

(٢) گراوی : دلدار (٣) پیران خلیل بلباسە

مەمکی ئەوی پیرانیم لەبو بمینی ،
بە قوبەی آلتون مامەندی
(قەرە نیاغەی)(١) دەی دا لەچار قوررنەی مەتالی
هەن یی(٢) ئەوی سورچیم لەبو بمینی ،
بەو مانگی هەل دی لە مابەینی هەورو سامالی
پەرچەمی ئەوی زراریم لەبو بمینی
بە ئاوریشمی بەمثقال دەی فروشن
لەسەر دوکانی عەتاری ....

★ ★ ★

ئەمن دەچوومە بەرایی کوچو کوچ باری
دەچوومە دەربەندی (رەمکان) ،
سەلامەکم دەکرد لەبەرروی ، لەمازووی ،
لەچیای ، لەلیررەواری ...
تەمەنایەکم دەکرد لەبەر (شن)و کەوەتو دار (دیدار) ی
دەم پرسی لەدارە بەنی مال ویران : ئەتو لە بوچ وهـــا روتو رەجالی ؟
دەیگو : خانەت ویران بی ئەتو نەت زانی بەوی پاییزی ،
(هەلو)(٣) دەهاتنە خواری ،
دەیان دامەبەردەوی بیورو شەقەی مشاری
ئەمنیش چرووزەم دەیناوە ،

---

(١) قەرەنیاغا ـ سەروکی خیلی مامەش بوە ئیستا نەماوە
(٢) هەنی : بەگەردن دەلین (٣) هەلو : دوم

شەختەکی لەمن ئەنگافت ،
پەلکم وەراندە سەر ئەوی کاولە رووباری

★ ★ ★

ئەوجا دەچوومە بەرایی خێڵو خێلە واری
دەچوومە چیایی (سام رەندان) ،
هوررنی (بالەکیان) ، میرگە چەکوی (شیخ مەموودیان) ،
(کانی خولای) ، (سینگرەو سیبەران)
(کەرکەشو هەوارە گورگان) ، دەچوومە (قەندیلی مـــام ئاکویان) ،
دەگەییشتمە گەردنی زەردو دوو چاوی بەلەك
لەدەراوی کانی (مام جەراری) ، سی ماچم لی دەکرد !!
هاوارم بەبەر تو خودایە ،
ئەگەر ماچەکیان حەررام بی !
ئەو هەر دووکی دیکە بە حەلالی !

★ ★ ★

سەری من دیشی ، دیسان دلی من دەنالی
ئەمن حەسودی نابەم بەمیری (جافان)
ساحیبی چل هەزار مالی ...
بەدانیالە جووی(١) مەجیدی دەنان لەچینی دیواری

---

(١) دانیالە جوو ـ یەکی لەجولەکەکانی خەلکی کویـــە بوە زور دەولەمەندو بەخیل بوە .

حەسوودی نابەم بەخێلی (هەرکی)
ساحێبی مەڕرو مالی ...
حەسوودی نابەم بەمیری (خوشناوان) ،
ساحێبی پێنج سەد تفەنگی (لاری) ،
حەسوودی نابەم بەو (مەلا بکراغای)(١) لە کوێی
دراوی(٢) بەبێلی دەکردە خراری !!
ئەمن حەسوودی دەبەم بەبەژنەکی باریک ،
و گەردەنەکی زەردو ، دوو چاوی بەلەک ،
بێ گەمی لەکولانەکی تەنگو تاری !!
ئەمن سێ ماچی لێ بکەم ! هەرسێکیان بە حەلالی !!

بەشی فەیلی

بەشی پێنجە می ئەم فولـکلورە بەشیوەی فەیلیە کەبویە کەم جار بەوشیوەیە نامیلـکەی کوردی چاپ ئەکریت

---

(١) مەلا بکراغا : لەدەولەمەندەکانی بەنـــــاو بانگ بوە باپیری عەولا غایە .
(٢) دراو : پول ، پارە .

ئایشـــه گول

ئایشه گول دەست گیرانی سەعید بەگی بنی عەلەمان بوە ، ئەو سەعید بەگە زور ئازا بوە ، دەلین چوتە شەرری خیـــــلی مەوالیان و لەم شەرره دا کوژراوە ئایشە گولی دەســـــت گیرانیشی بویژ دەبیت ئەم بەندانەی پی هەل ووتوە وە تامردوە شووی بە کەس نەکردوە لیرە دا ناوی بەسوارو ئەبات ، من وائەزانم بەندی (سوارو)کە لەپیشا نووسیمان هەر ئایشــــە گول خویەتی ، ئەو بەندانەشم لە دووکەس وەرگرتوە (مـام حمدامین دیگەلەیو سمایلی پوستەچی ـ سمایل کوردە خەلکی کویە) ...

★ ★ ★

سواروم‌ئاغان بانگ دەکرد بەعام دەگوت بەلی
کیژ دەلی : سوارو ئەگەر ئەتو دەچیە سەفەری
وەرە بت دەمی توقان ، تەلەسمان ، بەنتكو گواران ،
بە سەر وەستاو وەستا کاران ، بکە زرەی داودی ،
شیری قاپ لە مەتالی ، حەیزەران ، کـــالانو کەمبـــەرەی دەخەنجەری
سوارو ! ئەگەر رووی خو وەر بگیری روژی حەلاوە لاییی،
شیر لیك دانی ، رووی خو وەر بگیری ،
لەسەدو پینجە سواری (مەوالیان) ،
لیت حەررام بی گفتو گو لەگەل جوت شەمامەی باخەلی !!

★ ★ ★

سەری من دیشی ، دلی من بەچەنە ، چەندی بەچەنە چەنە
لەبوت هەل دەلیم بەزینەتی ئاسمانان ،
بازو شەهینن ، شالو شەمقارن ،
مراویە کانی پەرروبال کورکنە ...
لەپاشی سواری (سعید بەگی بنی عەلەمان) ،
لەمن حەرام بی قسەو ئاو دەنگی گەل دەستە خوشکان ،
کلو هەرامە دەرمانو خەنە ...

★ ★ ★

سەری من دیشی ، دلی من قەت راناوەستی ...
هەرچی جوابی سواری سەفەری سەعید بەگی بنی عەلەمان ،
لەبو من بینی ، بەساغو سلامەتی دەی دەمی :
خلخالی لەپی یان ، دوگمەی لەزی یی ، کەمەرەی لەپشتی ،
گوارەی لەگوی یان ، خەزیمەی لە کەپوی ،
بازنی لەدەستی ، وەکی شیخەکی کامل بیتە مەملەکەتی ،
تەریقی بدا ، وەکی دەرویشەکی صادق ،
دەچمە تەوافی دەستی ...

★ ★ ★

چەندم گو : مەجوە چیایی (شەرەفان) مەکانی (جندیان) ،
لەمن دەباری تاوەکی بارانی ، تەرر دەکا :
تیسقان ، پەلاسقان ، ئالو بژی ماخو مردە جوانی یی
ئەنگو وەرن خرر بینەوە عامی مەقلوقی نە ،
بکەین شینی ، واوەیلی ، قولی ، گەردەشی ،

مەیتی عارەب سواری بنێن لەداری ڕرمان ،
بێ پیچن بەشا کەزیان •••
بێ بەینەوە (پیر داودی) گوچان کەسک ،
تەسلیمی بکەین بەخاکی •••
نەکو بلێن سوار بیکەس مایە لەوولاتی غەریبیان !!

★ ★ ★

لیرە دا مقامیکی تر هەیە بەناوی ئایشە گول وابزانـــــم لەگەل ئەو ئایشە گولە جیا وازە ڕرەنگە بویژ یارەکەی ناوی ئایشە گول بوو بێ ، (سیوە دیانی کویی) بە مقام ئــەی لیت زور جار ڕەنگە ئەو ئایشە گولەی کەباسمان کرد ئەوە نەبــێ والیرە تەنیا چەند بەندیکم دەست کەوتوە کە (سمایل پوســتە چی کویی) لە بەغدا پیی ووتم ونووسیمەوە :

★ ★

ئایشە گولی ، گولە جوانی
سینگ سپی مەمك فنجانی
چاو ڕەشی ئەبرو قەیتانی
داك حدودی ، باب ساشەیوانی
پسیارەکی لەتو دەکەم گولە خانی :
ـ قەدی توم بو وا باریکن ؟ ـ لەبەر کەمبەرە لیدانی !
ـ سینگی توم بو وا سپیە ؟ ـ لەبەر شەوی شەو گەوزانی !
ـ رومەتی توم بو وا گەچلایە ؟ ـ لەبەر شەو راموسانی !!
ـ پرچی توم بو وا ئالن ؟ ـ لەبەر خەنە لیدانی !

★ ★ ★

ئەمن حەسودی نابەم بە (حەماغای کویی)
ساحیبی بیست جوگە ئاوو بیست میگەل مەرری بەر بەرانی
حەسودی دەبەم بەگولەکەی میردان ،
شەوی لەسیباری شەوی دا
لەگەل ئایشە گولی دەکا راموو‌سانی !!

★ ★ ★

ئەمن حەسودی نابەم بەشیخەکەی عارەبان
ساحیبی پینج هەزار سواری •••
حەسودی دەبەم بەگولەکەی میردان
کە شەوی لەسیباری شەوی دا
دەکا دەست لەملانی !!

سەربازی رەزا شا !

مانگی حەوت قران
روژی دوو شایی !
چی بدەم بە قەندو
چی بدەم بە چایی !

بەیتی باپیراغای مەنگور

هەلبەستی ئاورەحمان بـەکری موکری
لەناميلکەی ـ اوسکارتمان وەرگیراوە

گوی رادیـــرن دیوانــه
گوی‌و لـەمن بی دیوانـــه
سی شـــەوو سی روژانـــه
بوو بکەم مەدحی شـــیرانه
دولابی موکریـــــانــه
کاغەز چوو بو عیلانـــــه
بی رەشی رەســول ئاغانــه
دەگەل حەمەد شـــینانــه
رابەریان ئــارەحمانـــه
چولیان کرد بـــاگردانــه
بەعزەتی ســـــوبحــانی
ســبحی دەگەل بـــەیانی
لەشـــکری باپیر خـــانی
رەنگ وەزیری رومیـــانی
سوار بوو لـــه بـــاگردانی
. . . .
مەنگور دەمیـــو جـــاغی

پیـــاو بوون لەســـابلاغی
تەدارەك بو مەراغی
بـــو مـــەراغـــی رەوانــــە
سی شـــەم سەری هـــەموانە
بەسی شـــەموی پرر هونەر
باپیر ئاغای پرر جگـــــەر
بداقخان بوو دەســـــــتبەر

لەسابلاغی چـــوو بـــوە دەر
دەلی هیچ پرچت نایبە بەر
خالق ســـاحەب سەفایـــە
پرچی دەوی دونیـــایـــــە
بەئومیدی ئـــــەو خـــولایە
لیبان دا دەهـــولو زورنایە
ئەسپیان هاتـــە ســـــەمایە

زور خوش بوو دەعوایـــــە
هەمید رســـــول اللّهیـــــە
ئەو كارە واپیـــك نایـــــە
هات گەیـــە فەقرەقـــایـــە
لیبان دا دەهـــولو زورنایـــە
حەود سەد كەس راگیرایـــە
زەوقی باپیر ئاغایــــــــــە
لیدە لەتـــەپلی شـــایـــە

شوکر وەبەر خـــولایـــە
مەکوژن ســـەیدو مـەلایـە
قورعانیان دەسنگی دایـــە
هات گەییە خـــاتون بـــاغی
باپیر ئـــاغـــای قوچـــاغی
دەگەل خـــانی ســـابلاغی
سەیری کەیفـو دەمـــاغی
چوو لـــەعەجەمی یاغی
باپیر ئاغای خال لـــــەروو
بەروژی سی شـەموو چـــوو
عام خەلقی چـــاو لەدوو
چاویان لی کرد بەفەنــــدی
هات گەییە وەکیل کەنـــدی
حەوسەد سوارەی لەرەنـدی
سبحینی چیشت هـــــەنگاوە
قاســـیدیان دەگـــــەراوە
چی ماوە دەنگیـــــان داوە
قوشەن نەبوە تــــــەواوە
تەگبیریان لی روو نـــاوە
ســـبحی بـــەیـــانی داوە
ئەغـــلەب رمب نەزەریـــە
یەك لە ســەتی کەم نیــە

بی تیپی مەر نـــەکەنـــان
بەوە عـــەقلـــم راچـــەنـــان
بزانین مصلحت چیە

مەقســـــودیان گـــورانـــە
سولیمان بەخـــوو بەبرانـــە
رایان کردە جلیتـــانـــــە
مەسلەحتی هـــــەموانـــــە

بچین بوسەر عەجەمـــانـــە
راپەرن بدا قخـــــانـــــە
مەراغـــە بـــکەین ویرانـــە
بیین رونیشـــــین لیرانـــــە
مودەبیر کـــاك ســـلیمانـــە

چونکە گەورەی عیـــلانـــە
ئـــیرە دەبی ویرانـــــــە
مارەیان بکەین ژنـــانـــــــە
ایدی چلونە ســەوزی خانـــە

. . . .

هوی ســــولیمان خـــــەزالی
نـــەوەی روســــــــتەمی زالی
حەود قوبەی لە مـــــەتـــالی
پیم نەلین تو منـــــــــــدالی

لــه جليتى نه‌كرد خـــالى
وه‌ك هـــه‌ورانى به‌گـــه‌والى

ده‌كوژيـــن مـــال‌و تفـــالى
دره‌نگه رى مه‌كه‌ن خـــالى

گه‌يـه اللەو ئـه‌كبـــــه‌رى
لينگى دا پيش خانى به‌مشـورى

ده‌ليم خانه ئه‌تو كوينـــــده‌رى
نوسه‌د ســـوار به‌ده‌فتـــه‌رى
ده‌ليم خانه له رحيم بويه مشته‌رى
له‌بو مـــــه‌راغه‌ين بـــــه‌رى
بو مه‌راغى برده خـــــوار
يـــا بينـــــاى په‌روه‌ردگـــار
به‌زار خوشـــه نوسه‌د ســـوار
هه‌م ره‌حمبه‌رو جه‌بـــــار

ئيزراعيل بوو جــــــله‌و دار
بو مـــه‌راغى برده خـــــوار
بو مه‌راغـــه راكشـــــــان
وورشـه وورشى كه‌مبـــــه‌ران
بينى مشــــــك‌و عه‌نبـــه‌ران
فندى په‌پاغ بـــه‌ســـــه‌ران
قه‌تن نابى گوزه‌ران

قەت نـــــان بی گوزەرانـــــە
عەجەم زور بی ئیمانـــە
لین تیك دەدەن مـــەکانـــــە
ســـەرن دەبررن لیرانـــــــە
(خدراغای) نەوجـــــەوانـــە
چووە سەر خـــانی بەرمبـــانـــە
بابە لی دەم ئەمانە
باپیر ئاغــــــا دەلیتن کـــاکـــا
کەس ئەوی مصلحتی نـــاکـــا
بو داغم دەگـــــەل پاکـــــــا
هیچ دهویین لی نـــاکـــــــــا
تەگبیران بـــکەیـــن چاکـــــــــە
جیـــگا کەن زور غەمناکـــــــە
عەجەم یەك جار هیلاکە
عەجەم هـــەلاکـــو زور زانـــە
چوە سەر خانی بەرمبانـــــــــە
دەلی بابە لی دەئەمانە
بانگم وەبەر پاشای لـــــــەژوور
خانی نـــــاردنی دوور بەدوور
(بلباس)(١)هاتن بە جەمبـــــوور

(١) بلباس : خیلیکە لە کوردستانی عراق بەزوری لەدەشتی بتوین دائەنیشن ٠

رانك رەشی چەکمە سوور

خانی ناردنی بەحوجەتە

بلباسان تالحاو بەختە

بەسی رەختی دەزەردە

کاکە رەشی نامەردە

هاتە خواری لەسەر دا

ئیمانی پی بوو هەردا

(مەنگور) دەرمب جولانە

چاویان کەوت بەزیرانە

وەژوور کەوت یەکانە

چەند شوشە پرر دەرمانە

چەندی شیشەو شەرابە

عەجەم بوون بەجەلابە

(موکری) بوون بەقەسابە

هیچ کەسی وای لی دەرنابە

چلون دەبی ئەو حسابە

هەمووی مەستی شەوابە

والیی دەرنابا کەسە

خالق توی فەریاد رەسە

مەرگ بەهەرە وەزە

بو داخان لیی بوو قەزا

ریکی دەدان بەخەزا

تایفەی خـــــان باپـــــیری
ریـکی دەدان بەشـــــــیری
بـــــو بەخـــانـــە بـگیری
اسلام قرر بوو بەشـــــــیری
بەشـــیری قرر بوو اســـــلام
تییـــان دابوو قتـــلو عـــام
قەتـــلو عامیـــان تیـــدا بوو
سلیمان بەخوو بەبرایـــان بوو
ســـلیمان بەخوو بەبرانـــــە
دەر دەچوو لـــــە دەر بانـــــە
ئەگەر لەدەربـــان دەرچـــوو
چوارو پینجی کەوتـــــە دوو

خەلاس بوونی بو نەبوو
لەو کـــافری دەمـــەلعـــونـــە
بو رمبی دەسی ســـــــونـــە
بەداســـــــی کرتـــــووە
هەر وەك گـــەنمان دەدرونەوە
هەر وەك گەنم ســـوالـــە
دەخـــوینی دا شـــــەلالــــە

بلباس حالت بی حالـە
لــــــەو لای بی شـــیرە خرە
توپیـــان لی دا بـــەگـــــورە

حـــەوتی لی بـــوون بــــــەووره
دەنگی لـــــەئـــــــەرزی بره

ئافەرین وەســـتای خــــــەرات
دەست بەخـەنجــــــەری دەدات

حەوت مالی کرد بەربات

وەستا عــــــەزیزی هنــــــدو
لەبـــــــەر گرکی دا چـــــــــوو

یەکی لی خــــــەلاس نەبــــــوو
خەنجـــــەری شـــــــــامو تەشو

هــــــــــوی وەســــــتا عەزیزی
حەوت مال بەوجاغ کــــــویری

هەر یەکیکیان دەبویری

ئاوەتی جـــــــەزایــــــــــــەری
دابوی لەتیــــــــلی ســـــــــەری

ئەویشی کرد بی بـــــەری

کوا مرزنگ کوا ئومربـــــــــــل
شوره ســــــواری شـــــلو مل

لەکولانان بوونە جـــــل

بوونە جــــــل لــــــەکولانـــــان
لەشی دەوان نەو جەوانـــــــان

کەوتبوون لــەکـــــولانان

لەکولانـــانو کەنـــــاران
لەشـــی دەشـــورە ســـواران

وەک بژانـــــــگی دەداران
سەریان گـــەییـــە حەســـاران

لەحـــەســـاری دەوا کـــرد
لەبلباسی دەوا خـــــــــورد

لەش‌و کـــــەلەش بون بەپرد
عەجـــــەم بەســـەردا رابرد

★ ★ ★

هەرکەس میوانی خوی کوشت ، بەدەهول‌و زورنـــــا هاتنە سەر باپیراغای ، جا باپیراغا لەبداخانی پرسی :

لەباپیراغـــای جندیــــــــــە
لەبداخانی پرســـــــــــیە :

خـــان ئـەو قولە قولە چیـــــە

دلی باپیر شوگایی یــــــــــــە
ئەو دەهول‌و زورنـــاو شاییـــە

ئەوە پیشـــــەی تورکیـــــــە
زەوق لـــەبو خەلقیـــــە
روژیک لــــە روژاوایـــــە

خان باپیر لـــە ســــــــەرایە
ئاوری توپ خانـــە یان دایـە

زەلیـــل باپـــیراغـــایــە
لیرە هیچی بوپیک نایـــە
خدر شـــوریان هـەلنـــاوە
لەپیش بـابی راگـــــیراوە
حەمە ســـور بەچـــەلـــەنگی
وەك شەمامەی حەوت رەنـگی
هەلیان ئەشکاو تاســـنگی
کور لەســـەر ســـنگی بابی
لیـــان دا بـــەجـــەلابی
توقەت موســـلمان نابی
ســـبحینه على الســـــحر
کوەیتو بـوزو ســـەقـــەر
لەخاو یـــان هینـــــا دەر
لی کـەن زینی محتەبـــــەر
توندی بکیشن تەنگەو بـــەر
پیی نا لەرکیف کەوتە ســـەر
سوار بەپی پەپاغ بەســـەر
پەپاغ بەســـــەر ســـواربی
خیـــلی فەقیرو هــــەزار بی
موکری هـــەروا داغ داربی
هـــەرهــــا وارو لیدان بی

هەر هـــاوارو لی دانـــــــه
بی سەر دارو خیزانـــــــــه
دەلیی مەری بی شـــــوانــه
پەخش بـون لــــەزەویانــه
دولابی بـــەگ زادانـــــه
سەر کردەی موکریانـــــــه
خراپ بون ئەو کارانــــــه
بـەقری دان موســـــــلمانه

یەکیـــان نەمـــان ئەوانـــــه
هومیـــــد بوداخ سولتانـــــه
قەبول نـەکا لـەوانـــــــــه

بوچ بـــەدینی غـــەیانــــــه
واکرد بـــــو عەجەمانـــه
پیـــــان نــەکـــا بتمانــه

غەلیزن ئەو ســـەگـــانــه
نەمره ئـەو بداخــــــانــــه
ناترسی لــــــەگورخــانــه
چیان کرد بەو بەسته زمانــه
مـاله خـــوی کرد ویرانـــه

کەسی نەیەشت لەعیــــلانــه
رەبی سەد جـار شـــوکرانــه

چونکه پیش کاری شەیتانە
دەس هەل گری لەو کارانە
هاتو گەیبە کاریزی
منالی پرر بەئامیزی
ئەخسیر چوونە تەوریزی
هاتو گەیبە (دریازی)
مەحبوبیان بژارد لەرازی
هاتە خوار لەلاچینی
لەت بی لەنیوی زینی
لەبلباسی بەقینی
برایم ئاقای بی لەسەر دا
تاقە سواری بی گەردا
خیزانی دیکە دی وەردا
دیکە دی وەردا خیزانە
حسن بەکر ئاقانە
میردی روژی تەنگانە
بەری هەل نەدا گورانە
مەلا رەسول بی فەرە
دەپیش بداغی گەرە
خانە بەسی بی ئەو شەرە

له نامیلکه کانی نووسەر

(١) ناسرو مال مال

(٢) حەسەنو مریەم

(٣) ویستم ژن بینم

(٤) له مابەینی شەرو ئاسایش

(٥) دەنگی جەزایر

(٦) سەرەتا یەك له میژووی میللەتی کورد

(٧) گولی ناکام

(٨) شورشی چواردەی تەموز

(٩) خانزادو لەشکری

(١٠) قەلای دمدم

(١١) فولـکلوری کوردی (بەشی یەکەم)

نامیلـکه عەرەبیه کان

(١) كيف اصبحت اديبا

(٢) اناشيد الشبيبة

(٣) القصة والاساطير في الادب الـكردي

(٤) من روائع الادب الـكردي

(٥) لمحات من الادب الصيني

(٦) الاكراد الفيليون في التأريخ

(٧) تلألأ النور من بين الظلام

(٨) الاكراد في الاتحاد السوفياتي

(٩) كردستان المناضلة

(١٠) قصة وقصائد من الادب الـكردي .

(١١) سیابەندو خەجەزەر

ئەو نامیلـکانەی کە تائیستی چاپ نەکراون بە کوردی

(١) دەبەش لە فولـکلوری کوردی کە (٢) هـــەزار لاپەررە

(٢) دیوانی احمد مخلص

(٣) قەلای ئاوە گرد

(٤) سیکەنەو سەرخان

(٥) قەلاچوی موکری

(٦) شورشی جەلالیان

(٧) شورشی سمکو

(٨) دیوانی ووردی (٤٠٠) لا پەررە

(٩) ژیانی هەژار

(١٠) بی ئیش

(١١) لەریگەی ئازادی

(١٢) تریفە

(١٣) تیشکی کوردستان

وە گەلی نووسینی تر بەعەرەبی و کوردی

فولـكلوری كوردی

* بریتیه له (٢٠٠٠) لاپه‌رره به‌ش به‌ش چـــــــاپ ئه‌كریت

* به‌یتی ئاوره‌حمان پاشای به‌به به‌شی دوه‌می فولكلوری كوردیه چاوه نوار بن

نرخی ـ ٧٠ فلســــــ ،

چاپخانه‌ی ـ دار التضامن ـ به‌غدا ـ ته‌له‌فون
١٩٦١